

УДК 101.1:37](477.74)

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

І. Долголенко

кандидат філософських наук, доцент,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У статті розглянуто перспективи практичної реалізації теоретичних досягнень у галузі «філософії освіти». Показано, що на регіональному рівні модернізувати сучасну систему освіти доцільно шляхом реформування. Враховуючи європейський досвід, проведення реформи в освітній галузі має відбуватися шляхом децентралізації управління освітою.

Ключові слова: філософія освіти, реформа, Придунайський край, децентралізація.

Інноваційний розвиток ринкової економіки на сучасному етапі висуває нові вимоги до освітньої галузі, оскільки саме знання є джерелом науково-технічного прогресу.

На думку О. Огнев'юка «...феномен освіти визначається її впливом на розвиток людини та суспільства. XIX і XX століття переконливо довели, що тільки суспільство яке дбає про створення умов, механізмів, засобів і можливостей для особистісного розвитку людини, умов для її соціалізації та ідентифікації, як члена суспільства, може забезпечити відтворення цивілізаційних засад свого функціонування і розвитку» [1].

Для досягнення високих результатів в освітній галузі проблеми освіти мають вирішуватися на перетині інтересів багатьох областей знань. Отже, у XXI столітті назріла необхідність у науці, в рамках якої освіта вивчається у широкому контексті, а її теоретичні досягнення можуть ефективно впроваджуватися у практику. На думку науковців, як зарубіжних, так і вітчизняних, такою може стати філософія освіти. В рамках філософії освіти може розглядатися широке коло питань: від філософського обґрунтування змісту навчання і вивчення моделей освіти до розгляду зміни стереотипів поведінки і образів мислення.

На думку дослідниці В. Лапшиної саме філософія освіти дозволяє по-новому подивитися на завдання освіти XXI століття. На сучасному етапі найбільш перспективною є освіта, що розвивається на основі двох взаємопов'язаних принципів: уміння орієнтуватися у швидко зростаючому потоці інформації, знаходити необхідне та вміти застосовувати отриману інформацію. Стає очевидним, що метою освітньої діяльності є не тріада – «знання, уміння та навички», а культурні потреби та творчі здібності вчителів, учнів, батьків, управлінців та усіх тих, хто так або інакше включається у простір освітньої діяльності [2].

Філософія знання як самостійна галузь виникла у США. Вперше термін «філософія освіти» з'явився в Енциклопедії (США, 1911-1913 pp.) У 1941 р. було засновано Американське товариство філософії освіти при Колумбійському університеті. Метою названого товариства було вивчення філософських проблем освіти, налагодження конструктивної співпраці між філософами та теоретиками педагогіки, а також підготовка навчальних курсів з філософії освіти у коледжах та університетах. У 60-ті роки XX ст. ідеї філософії освіти набувають популярності у Європі.

Дискусії щодо статусу і змісту філософії освіти, що розгорнулися у другій половині XX ст. не втрачають своєї актуальності і в сучасному світовому просторі. Дослідник В. Огнев'юк вважає, що «...складнощі у її становленні та утвердженні значною мірою пов'язані із композицією дуалізму – філософією та освітою, що спричиняє певну невизначеність предметного поля досліджень, а відтак дискусії з цього приводу серед різних філософсько-освітніх напрямів» [1].

Проблеми філософсько-освітньої тематики в Україні презентують сучасні дослідники О. Базалук, В. Огнев'юк, А. Сингаївська, В. Андрущенко, В. Кремень, М. Култаєва, М. Михальченко та ін. Філософія освіти ними визначається як сукупність світоглядних теорій (ідей), які зумовлюють методологію виховання, навчання, становлення відповідного типу особистості.

Філософія освіти – це галузь філософського знання, яка у якості предмету дослідження розглядає освітній процес. Саме філософія освіти, формуючи та аналізуючи світоглядну парадигму, призводить до розуміння мети освітньої роботи, орієнтуючи сучасні освітні моделі на досягнення якісних показників.

У сучасній Україні термін «філософія освіти» вчені першочергово пов'язують із системністю, але особливим типом філософської системності, що не просто перенесений із загальної філософії, а сформований в площині освітньо-галузевої проблематики [3].

Серед філософсько-освітніх концепцій однією з найефективніших в освітній діяльності вважають міждисциплінарне навчання. Філософія освіти тут постає засобом інтеграції науки на шляху об'єднання знань у цілісну систему, що відбиває об'єктивний світ у єдності та його розвитку.

За таких умов «важливою постає проблема модернізації змісту освіти, приведення його до відповідності найвищим досягненням сучасної науки, культури і соціальної практики. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, до пріоритетів освіти сьогодення відносять потреби інформаційного суспільства, готують молодь до нових ролей у цьому суспільстві» [4, с. 161].

Актуальність даної проблеми визначається не тільки теоретико-методологічними підходами, але й впровадженням теоретичних досягнень у практичну площину. На думку сучасного вітчизняного дослідника О. Базалука, філософія освіти на сучасному етапі – це не тільки теоретичне осмислення основ та проявів освітнього процесу, але й практика, безпосереднє втілення теоретичних доробок у повсякденне життя [5].

Реалізувати теоретичні досягнення науковців на міждисциплінарному рівні (філософія, педагогіка, історія) в умовах глобалізації та євроінтеграції влада України намагається шляхом децентралізації освітньої галузі.

Перспективи реформування освітньої системи в сучасній Україні вбачаються в актуалізації гуманістично-культуротворчої філософії освіти, а її стратегічна мета полягає у становленні творчо-гуманітарної особистості як цілісного суб'єкта культури. В основу педагогічного процесу варто покласти нову світоглядну установку, новий тип особистості, а відповідно змінити методику виховання та навчання.

Мета реформування освіти шляхом децентралізації – забезпечення європейських стандартів середньої освіти, які є вищими ніж в Україні. Особливістю європейського підходу до середньої освіти, є саме формування системного підходу до отримання знань. За таких умов акцент ставиться не лише на здобуття базових знань з основних предметів, але і здійснюється спроба передбачити ті вміння і професійні навички, які будуть актуальними для європейського суспільства у майбутньому. Тому саме шкільній освіті необхідно приділити значну увагу.

В Україні реформування освітньої галузі відбуватиметься в рамках законопроекту «Про освіту». Основні завдання реформи включають:

1) оновлення змісту та методики, включаючи відповідність потребам ринку та науковим досягненням, а також забезпечення академічної автономії навчальних закладів;

2) рівний доступ до освіти, включаючи оптимізацію мережі, зміцнення інфраструктури, фізичну доступність закладів освіти та адаптацію змісту при необхідності;

3) ефективність управління та використання коштів, включаючи фінансову та організаційну автономію навчальних закладів, розмежування повноважень та громадський контроль, прозору та раціональну систему фінансування;

4) підвищення кваліфікації та мотивації викладачів, включаючи зміни у педагогічній освіті, демонополізацію системи підвищення кваліфікації, формування нової генерації дослідників [6].

Інтеграційні процеси в сфері освіти в рамках Європейського союзу відбуваються в напрямку створення єдиного європейського простору. В Європі розширюється нова міжнародна модель освіти, основними принципами якої є демократичність (індивідуалізація, творче мислення) і інтернаціоналізація (загальноєвропейські освітні стандарти, взаємовизнання атестатів, дипломів та наукових ступенів).

Децентралізація освіти передбачає передачу повноважень і відповідальності за управління освітою та фінансування освіти демократично обраним органам місцевого самоврядування та школам, при цьому важливі повноваження щодо визначення освітньої стратегії країни і загальний контроль за реалізацією освітньої реформи залишаються на рівні національних урядів, а саме – Міністерства освіти і науки України.

В умовах децентралізації місцевих органів влади новостворені територіальні громади повинні взяти на себе відповідальність за функціонування освітньої системи в регіонах. Для реалізації поставленої мети одним із важливих завдань органів місцевого самоврядування є створення системи управління освітою.

Децентралізація управління освітою в Україні повинна проходити з урахуванням особливостей регіонів, інтересів територіальних громад, соціальних верств під час вибору моделей управління, реформування змісту освіти, способів його організації та фінансового забезпечення [7, с. 280]. У зв'язку з цим функції територіальних громад значно розширюються.

Однією з умов входження України в європейський простір є дотримання вимог європейських стандартів в системі середньої освіти: тривалість навчання не менше 12-ти років (навчальний рік – 10 місяців); не менше 3-х років – завершальна стадія профільного навчання. Для випускників державні іспити є обов'язковими [7]. Система освіти в сучасній Україні не відповідає переліченим вище європейським стандартам.

Л. Бенюк, досліджуючи євроінтеграційні перспективи реформування середньої освіти, звертає увагу так само на неефективність існуючої в Україні системи управління. Це проявляється через відсутність чіткого розподілу повноважень і відповідальності між органами управління різних рівнів, дублювання повноважень і надмірну централізацію. Незадовільне фінансування освіти проявляється в неефективному використанні бюджетних коштів.

Проблема низької якості освітніх послуг – це бюрократичне втручання в зміст освіти, обмеження педагогів в праві вибору методичного забезпечення і тощо [7].

В рамках законопроекту «Про освіту» важливою зміною є відділення старшої школи від початкової і основної шляхом скорочення загальної кількості шкільних установ. На сьогоднішній день в Україні в 68 % шкіл розташовані в сільській місцевості (37 % з них – малокомплектні), в них навчається 33 % учнів [6].

Таким чином, на одного вчителя в сільській місцевості припадає 6 учнів, при середньому європейському показнику – 13. У таких умовах неефективною є і система фінансування: у місті витрачається 8 тис. грн. на рік на одного учня, а в сільській місцевості – 50 тис. грн., при середньому розрахунку по країні – 9 тис. 100 грн. на одного учня [9]. В умовах децентралізації фінансування шкіл відбувається за рахунок обласних бюджетів. Однак, якщо місцева громада виступає проти закриття неефективної школи, вона може взяти її на власне фінансування (польський досвід «szkołaspołeczna»).

Згідно з концепцією, виробленою урядом України, учні початкової школи (1-4 кл.) повинні навчатися поруч з будинком. Діти базової школи (5-9 кл.) будуть продовжувати навчання в школі, яка буде розташована не більше ніж в 45 хвилинах (транспорт) від будинку. Після закінчення базової школи діти отримують можливість навчатися в профільній школі (ліцеї) (10-12 кл.). Конкурс серед шкіл на визначення статусу опорної

проводять обласні адміністрації. Для проведення конкурсу на кращий проект опорної школи уряд України виділив місцевим органам влади у вигляді субвенції 200 млн. грн. [9].

Вивчаючи європейський досвід реформ, Україна повинна розробити національні підходи до проведення децентралізації освіти. У зв'язку з цим, на наш погляд, необхідно враховувати сформовані історико-географічні регіональні особливості. Так, Українське Подунав'я (південний захід Одеської області) – поліетнічний регіон, в якому проживають більше 34 етносів [10, с. 166-167]. На території 9 районів (Арцизький, Білгород-Дністровський, Болградський, Ізмаїльський, Кілійський, Ренійський, Саратський, Тарутинський, Татарбунарський) зосереджено 163 сільських ради, які об'єднують 269 населених пунктів.

У зазначених районах етнічний склад неоднорідний. Так, росіяни становлять більшість в Ізмаїльському районі (32,9%), українці – в Білгород-Дністровському (72,7%), болгари – в Болградському (60,8%), молдавани – в Ренійському (49%), гагаузи – в Болградському (18,7%) [10, с. 166-167]. Всі перелічені етнічні групи навчаються в школах рідною мовою. Цей факт необхідно враховувати при географічному розміщенні опорних шкіл і підборі педагогічних кадрів.

Так, наприклад, в Ізмаїльському районі в 23 населених пунктах проживають українці, росіяни, молдавани, болгари, гагаузи, роми та ін. Логічно запрошується питання: якою мовою буде здійснюватись навчання в опорних школах, якщо враховувати, що етнічні групи географічно віддалені одна від одної і викладання в школах ведеться рідною мовою?

В Українському Подунав'ї позитивний досвід накопичений Маразліївською громадою. На її території організовано роботу початкової школи (1-4 кл.) – село Маразліївка, базової (5-9 кл.) – село Олексіївка і опорної (10-11 кл.) – село Широке. З 1 вересня 2016 року в першій в Одеській області опорній школі навчалося понад 100 школярів [11].

Таким чином, проведення реформи в освітній галузі має відбуватися шляхом децентралізації управління освітою. Як засвідчує регіональний досвід, при проведенні децентралізації освітньої сфери в Україні необхідно надавати самостійність регіональним громадам в ухваленні рішень щодо організації системи освіти. Ефективність проведення даної реформи залежить не тільки від економії фінансових ресурсів, а й від того, наскільки будуть враховуватися історико-географічні особливості регіонів України.

1. Огнев'юк В.О. Філософія освіти та її місце в структурі наукових досліджень феномену освіти / В. О. Огнев'юк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..

2. Лапшина В. С. Філософія образования: на пути к формированию новой области знаний / В. С. Лапшина. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/.../filosofiya-obrazovaniya-na-puti-k-formirovaniyu-novoy-ob..>

3. Сингаївська А. М. Філософія освіти та її концептуалізація у століття освіти / А. М. Сингаївська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..

4. Мовчан В. С. Освіта в контексті глобалізаційних процесів: моральні аспекти / В. С. Мовчан // Філософсько-антропологічні студії. – К. : Стило, ДНУ, 2008. – С. 161-167.

5. Базалук О. А. Современное понимание философии образования / О. А. Базалук // Философская мысль. – 2015. – № 4. – С. 248-271.

6. Пекар В. Якою буде реформа освіти в Україні / В. Пекар. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylya.net/analytics/politics/valeriy-pekar-yakoyu-bude-reforma-osviti-v-ukrayini.html>

7. Юрчук Л. Тенденції децентралізації управління освітою в Україні / Л. Юрчук // Вісник національної академії державного управління при Президентіві України. – 2009. – Вип. 4. – С. 276-282.

8. Бенювська Л. Я. Євроінтеграційна перспектива реформування середньої освіти в Україні / Л. Я. Бенювська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ird.gov.ua/irdp/e20150702.pdf>

9. На Уряді презентували концепцію створення опорних шкіл. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/1673>

10. Буджак: историко-этнографические очерки народов юго-западных районов Одессины. – Одесса : PostScriptUm– СМІЛ, 2014. – 744 с.

11. В Белгород-Днестровском районе работает экспериментальная опорная школа // Типичный Аккерман. – 2017. – 14 марта. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ta.od.ua/news/city/703-v-belgorod-dnistrovskom-rayone-rabotaet-eksperimentalnaya-opornaya-shkola.html>

Долголенко И. Философия образования: от теории до современной практики (исторический аспект).

В статье рассмотрены перспективы реализации теоретических достижений в области «философии образования». Показано, что на региональном уровне модернизировать современную систему образования целесообразно путем реформирования. Учитывая европейский опыт, проведение реформы в образовательной сфере должно проходить путем децентрализации управления образованием.

Ключевые слова: философия образования, реформа, Придунайский край, децентрализация.

Dolhonenko I. Philosophy of Education: From Theory to Modern Practice (historical aspect).

The article considers the aspects of practical realization of theoretical achievements in the direction of the «philosophy of education». The author, at the regional level (the Danube Region of Ukraine), has proved that modernizing the education system is advisable by reforming. Considering the European experience, reform in the educational sector should take place through decentralization.

Key words: philosophy of education, reform, the Danube region, decentralization.